

KATÂDE b. İDRİS

Fehd, *Gāyetü'l-merâm*, I, 550-577; Dahlân, *Hu-lâsâtü'l-kelâm fi beyâni ümerâ'i'l-Beledi'l-hârâm*, Kahire 1305, s. 22, 23, 24; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara 1974, s. 70-71; Ârif Abdülganî, *Târihu ümerâ'i Mekketi'l-Mükerreme*, Dimâşk 1413/1992, s. 464-470; A. S. Wensinck, "Katâde", *IA*, VI, 418-419; a.mlf. - [S. Zakkar], "Katâda b. İdris", *El²* (İng.), IV, 748-749.

HAYRETTİN YÜCESOY

KATÂDE b. NU'MÂN

(قتادة بن النعمان)

Ebû Amr Katâde b. Nu'mân
b. Zeyd ez-Zaferî
(ö. 23/643)

Sahâbî.

579 yılı civarında Medine'de doğdu. Evs kabilesine mensup olup Ebû Saîd el-Hudrî'nin anne bir kardeşidir. Künyesinin Ebû Ömer, Ebû Osman ve Ebû Abdullah olduğu da zikredilmiştir. Annesi Enise bint Kays b. Amr el-Hazreciyye sahâbîdir. Katâde b. Nu'mân hicret sırasında müs-lüman oldu. İkinci Akabe Biatı'nda bulundu-ğu, Bedir, Uhud ve Hendek gazveleri başta olmak üzere Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara iştirak ettiği belirtilmiştir. Katâde'nin karanlık ve fırtınalı bir gecede evi uzak olmasına rağmen yat-sı namazına gelmesi üzerine Resûl-i Ekrem'in ona bir hurma dalı verdiği, bu da-lin onun yolunu aydınlattığı nakledilmek-teyse de (*Müsned*, III, 65) senedindeki isimlerden Fülejh b. Süleyman'ın hadis-leriyle ihticâc edilemeyeceğine dair Yah-yâ b. Maîn ve Ebû Dâvûd'un sözleri (*Zeh-bî, Mizânü'l-i'tidâl*, III, 365, 366), Ne-sâî'nin de aynı kişiyi "zayıf" olarak değerlendirmesi (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 304) dikkate alındığında bu rivayetin sahih olmadığı anlaşılmaktadır. Katâde b. Nu'mân, Mekke'nin fethi sırasında Benî Zafer'in sancağını taşımış, Hz. Ebû Bekir döneminde mürtedlere karşı yapılan sa-vaşlarda görev almış, Hz. Ömer zamanın-da Medine'de müşavere heyetinde bu-lunmuştur. Şam'ın fethine katılarak Hz. Ömer Dimâşk'a girdiğinde öncü kuvvet-ler arasında yer aldığı da rivayet edil-mektedir. Medine'de vefat eden ve cenaze na-mazı Hz. Ömer tarafından kıldırılan Katâ-de'nin soyu, muhaddis ve ilk siyer-me-gâzî müelliflerinden Âsım b. Ömer b. Ka-tâde'nin (*DİA*, III, 479) vefatından sonra devam etmemiştir.

Katâde Hz. Peygamber'den yedi hadis rivayet etmiş, kendisinden oğlu Ömer,

Ebû Saîd el-Hudrî, Mahmûd b. Lebîd, Ubeyd b. Huneyn gibi şahsiyetler rivayet-te bulunmuştur. İyâz b. Serh ise ondan Ebû Saîd el-Hudrî vasıtasıyla hadis almış-tır. Velîd Abdülkerîm el-A'zamî, *Katâde b. Nu'mân el-Ensârî* (Bağdad 1979) adlı eserinde Katâde'nin hayatını incelemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 65; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 308; Vâ-kdî, *el-Megâzî*, I, 50, 158, 224, 242, 334, 341, 405; II, 498, 516, 585, 800; III, 896, 1118; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 187; II, 190; III, 452-453; Fe-sevî, *el-Ma'rife ve't-târih*, I, 320; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), II, 387, 516; IV, 241; İbn Hazm, *Cem-hera*, s. 343; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, I, 463-464; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 195-196; Ze-hebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 331-333; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 365, 366; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 225-226; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 304, 320-321; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 225; M. Ze-ki Terzi, "Âsım b. Ömer b. Katâde", *DİA*, III, 479.

ALİ TOKSARI

KATALOG

Kütüphanelerde mevcut kitapların
adlarını alfabetik yahut tematik olarak
gösteren liste.

İslâm dünyasında kütüphaneler genel-likle vakıf yoluyla kurulduğu için çok defa vakfiyelere eklenen vakıf kitapların listele-ri ilk katalogları oluşturmaktaydı. Kitap ve müellif adından oluşan listeler (Eche, s. 316-317) kütüphanelerin kitap mevcu-dunu gösterdiğinden kütüphane sayım-larında da kullanılmakta, ancak daha son-raki sayımlarda ortaya çıkan yeni katalog-larla bu kütüphaneler için müstakil kata-loglar da hazırlanabilmekteydi. Kaynak-larda Nizâmîyye, Mahmûdiyye, Beşîriyye, Müstansîriyye medreselerinde kurulan kütüphanelerle Sâhib b. Abbâd'ın Rey şehrinde ve Bîrûnî'nin Merv'deki camisin-de kurduğu kütüphanelere ait katalogla-rın bulunduğuna dair rivayetler mevcuttur (M. Mâhir Hamâde, s. 155; Yahyâ Mah-mûd Sââtî, s. 154). Bunlardan günümüze ancak ikisi ulaşabilmiştir. İki, Eyyübî hü-kümdarlarından el-Melikü'l-Eşref Mûsâ'nın (ö. 635/1237) Şam'daki türbesinde te-sis ettiği kütüphaneye ait olup katalogda eser ve müellif adı, eserlerin kütüphanede mevcut diğer nüshaları, hangi hatla yazıldıkları ve cilt sayısı belirtilmiştir. Kayrevan Ulucamii Kütüphanesi'ne ait ikinci katalog 693 (1294) yılında kütüpha-nede mevcut eserlerin listesini vermekte-dir. Sanat değeri çok yüksek önemli sayı-da Kur'an-ı Kerîm nüshasının mevcut ol-

duğu bu koleksiyonun katalogunda nüshaların kâğıt cinsi, tezhibi, cildi, kullanılan malzeme ve kapaklarındaki süsleme-lerin türü, mürekkebin rengi gibi özellik-lerinin tesbitinde oldukça dikkatli davra-nılmıştır. Eserlerin değiştirilmesini önle-mek için alınan bu tedbirlerin İslâm kü-tüphanelerinde son dönemlere kadar de-vam ettiği görülmektedir.

Bunun yanında, çok zengin bir koleksi-yona sahip olan Beytülhikme Kütüphanesi ile Fâtîmî Halifesi Azîz-Billâh'ın Kahire'de ve II. Hakem'in Endülüs'teki saray-larında kurdukları kütüphanelerin özel olarak hazırlanmış kataloglarının mevcut olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Azîz-Billâh'ın kütüphanesi için kırk oda tahsis edilmiş ve kitaplar konularına göre tasnif edilerek ayrı ayrı odalara yerleştirilmişti. Her odanın kapısında o odada mevcut ki-tapların katalogu bulunmaktaydı. Büvey-hî Hükümdarı Adudüddeve'nin Şîraz'da tesis ettiği kütüphane ile Sâmânî Hüküm-darı Nûh b. Mansûr'un Buhara'daki kü-tüphanesi de bu sistemle kataloglanmış-tı. II. Hakem'in saray kütüphanesinde mevcut divanların katalogu her biri yirmi varaktan oluşan kırk dört cilt tutmaktaydı. Ortaçağ İslâm dünyası kütüpha-nelerinin katalogları, mevcut bazı örnek-lerden ve kaynakların rivayetlerinden anlaşıldığına göre ya alfabetik olarak ya da ilimlere göre tasnif edilip hazırlan-maktaydı.

Kuruluş dönemi Osmanlı kütüphanelerinde de ilk katalogları vakfiyelere ekli kitap listeleri oluşturmaktaydı. Ancak II. Murad devrine kadar kurulduğu tesbit edilebilen birkaç kütüphanenin vakfiyesi bulunmadığından ilk kataloglar olarak adlandırılabilir. Bu kitap listeleri hakkında bilgi mevcut değildir. II. Murad'ın Edirne'de tesis ettiği dârülhadisin 838 (1435) tarihli vakfiyesinin sonunda ise bu kütüphanede bulunan kitapların bir listesi vardır (TSMA, nr. D 7081). İlk bakışta bir sisteme bağlı olmayarak kitap adlarının sıralanmasından meydana gelmiş gibi görünen bu listenin verilen kitap adları incelendiğinde kendine göre bir tasnifi bulunduğunu anlaşılmaktadır. Listede kitap adları sayılırken önce tefsire dair eserler, ardından hadis kitapları verilmiştir. Kitabın kaç ciltten meydana geldiği belirtilmiş, bazıları için "mükemmel" denilerek fizikî durumu tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'in Bursa'daki camisine vakfettiği kitapların ilk listesi, Umur Bey vakıflarına ait 843